

Hedde Zeijlstra. (2020). *De geniale eenvoud van taal: Wat ons allemaal tot talenwonder maakt*. Wereldbibliotheek. Isbn 978 90 284 5070 7, € 22,99, 240 blz.

Eindeloos combineren

Dacht je dat er in het gekrijts van baby's weinig structuur valt te ontdekken? Niets is minder waar. Duits-Amerikaanse onderzoekers vergeleken het gehuil van pasgeboren Franse en Duitse baby's en zij vonden een opmerkelijk verschil. Baby's van Duitstalige ouders beginnen met een hard WEHH, gevolgd door een veel zachter *wehh*; Franse baby's doen dat precies andersom: *wehhWEHH*. Dat is niet toeval, schrijft Hedde Zeijlstra in *De geniale eenvoud van taal*. In het Duits ligt de klemtoon meestal op de eerste lettergreep; in het Frans is dat precies andersom, daar ligt die meestal op de tweede. Je moedertaal leren start al voor de geboorte.

Voor kleine kinderen lijkt het alsof het leren van een taal vanzelf gaat. Op latere leeftijd is dat een enorme opgave. Klaarblijkelijk gekenmerkt door complexiteit en variatie, is taal geniaal in zijn eenvoud, aldus Zeijlstra. Hoe zit dat?

Principes en parameters

Alle talen, zo vertelt de hoogleraar taalkunde, bestaan uit vier soorten regels: klankregels, woord- en zinsbouwregels en betekenisregels. Wel is het zo dat per taal die regels sterk kunnen verschillen. Zo bestaat in het Japans iedere lettergreep uit een medeklinker plus een klinker. Clinton wordt uitgesproken als 'Cilinitoni'. In het Nederlands vinden we daarentegen moeiteloos een woord als 'angstschreeuw'.

Iedere taal houdt zich aan dezelfde principes. Talen kunnen alleen variëren in

de keuzes die de verschillende parameters hun voorhouden. Een voorbeeld van zo'n verschil is of je in een taal eerst het lijdend voorwerp uitspreekt, voor je het werkwoord uitspreekt: OV (*object-verb*), of juist andersom: VO. Bijna 80 procent van de talen laat zich eenvoudig kwalificeren als een OV- of een VO-taal. Het Nederlands is een apart geval. Het is een OV-taal, omdat het lijdend voorwerp links van het werkwoord staat, zolang dat werkwoord geen persoonsvorm is. Maar het heeft een extra regel, de V2-regel, die stelt dat (alleen) in de hoofdzin de persoonsvorm meteen na de eerste woordgroep staat. Voorbeelden van universele regels die voor alle talen gelden, zijn dat iedere hoofdzin een bijzin kan worden, dat een zin niet uitsluitend uit woorden bestaat, maar ook uit zinsdelen, die je soms kunt verplaatsen, en dat elke taal over verschillende woordsoorten beschikt.

Jonge kinderen leren een taal volgens een vast patroon. Eerst leren ze de fonologische eigenschappen van hun moedertaal: de klanken en klankregels. Na ongeveer vier maanden, het moment dus waarop ze beginnen te rollen, leren baby's de woordstructuur herkennen, dat wil zeggen woord- en morfeemgrenzen aanbrengen. Voor degenen voor wie taalkunde wat is weggezakt: een morfeem is de kleinste klank-betekeniscombinatie. Op het moment dat ze zelf beginnen met praten, gebruiken kinderen eigenlijk maar één woordsoort: nomina. Van de

eerste 50 woorden die kinderen gebruiken, zijn er circa 47 zelfstandige naamwoorden. Dan gaan ze werkwoorden gebruiken. Daarna pas volgen de zinsbouwregels en betekenseigenschappen.

Taal is geen communicatiemiddel

Betekent dit vaste patroon van taalverwerving van kinderen nu dat er sprake is van een universele grammatica zoals Chomsky dat voorstond, en een kritische periode waarin een moedertaal kan worden geleerd? Zeijlstra meent van niet. Taalvermogen is onderdeel van iets groters, de menselijke cognitie. De taal-specifieke kritische periode is dan ook onderdeel van een veel groter cognitief leersysteem. Zo is het onderscheid tussen werkwoorden en zelfstandige naamwoorden een grammaticale afspiegeling van het onderscheid tussen het concept van handelingen en diegene die een handeling uitvoert of ondergaat. Je zou kunnen zeggen dat dit soort concepten zijn 'gegrammaticaliseerd' – als formele kenmerken de taal zijn binnengedrongen. Taal is 'slechts' een combinatiemiddel, een mechanisme dat het mogelijk maakt om ongerelateerde concepten en klanken te combineren.

In wezen is taal terug te voeren op één samenvoegregel: 'Twee grammaticale elementen (morfemen, woorden, woordgroepen) kunnen worden samengevoegd tot een geheel, waarbij een van de twee hoofd is. Het geheel heeft dezelfde

de formele kenmerken als het hoofd.’ Deze regel is de motor van de taal en zorgt ervoor dat zinnen structuur hebben, dat zinsdelen naamvallen krijgen en er verhoudingen ontstaan. Net als taal is muziek eveneens opgebouwd uit hiërarchische structuren bestaande uit samenvoegingen met duidelijke posities. Dat kan erop duiden dat het bereik van de samenvoegregel inderdaad niet beperkt is tot woordvorming of zinsbouw. Sterker nog: dat we dankzij taal ook met elkaar kunnen communiceren is misschien wel een soort toevalligheid. In de wetenschap heet dat een *spandrel*, een evolutionair ongelukje – een mutatie die niet is ontstaan om de oorspronkelijke functie te verbeteren, maar die bij toeval een nieuwe functie mogelijk maakt. Zeijlstra: ‘Taal *sec* is daarmee geen communicatiemiddel, maar een combinatiemiddel, dat als neveneffect communicatie tussen mensen faciliteert.’

Interdisciplinair

Taal: we hebben er allemaal mee te maken, zo begint Zeijlstra zijn boek, dat is opgezet als een boeiend hoorcollege en een must-read is voor elke taalliefhebber. Onderzoek naar de menselijke taal is dus zeer relevant. Zeijlstra pleit daarbij voor een interdisciplinaire aanpak. Want: ‘Taalkunde heeft raakvlakken met wis-kunde, filosofie, biologie, geschiedenis, psychologie, musicologie, kunst, literatuur en informatica.’ Maar biedt zijn visie op taal als combinatiemiddel dan niet een te beperkte blik op het fenomeen? Is taal, naast combinatiemiddel, een ‘structure structurée’ en een ‘structure structurante’, niet ook een ‘instrument de pouvoir’, een manier om de wereld te manipuleren, zoals de bekende Franse socioloog Pierre Bourdieu taal heeft omschreven? Zo’n sociologische visie op verhoudingen tussen talen als sociale praktijken zal zeker bijdragen aan Zeijlstra’s onderzoek, zeker op het punt van taalverandering, waar veel meer over te zeggen valt dat het komt door taalcontact. MV ■

levende talen

LEVENDE TALEN TIJDSCHRIFT Over zelfregulering bij vmbo’ers, Franse inflecties en verhalen bespreken

Levende Talen Tijdschrift 2020-4, dat meegestuurd is met dit nummer van *LTM*, opent met een hardopdenkstudie van Ilona de Milliano en Amos van Gelderen. Zij onderzochten welke verschillen er zijn in de taakaanpak van vmbo’ers bij taakgericht lezen en schrijven, en in hoeverre deze verschillen gerelateerd zijn aan de kwaliteit van hun taakuitvoering. De leerlingen voerden een gecombineerde lees- en schrijftaak uit waarbij ze een tekst moesten bestuderen en daarbij behorende verwerkingsopdrachten maken. Voor alle leerlingen zijn hun zelfregulatieve activiteiten gerelateerd aan de kwaliteit van hun taakuitvoering. De resultaten laten zien dat vmbo’ers hun gedrag oppervlakkig reguleren, maar dat de kwaliteit van hun taakuitvoering wel afhankelijk is van hun aanpak. Dit ondersteunt het belang van aandacht voor zelfregulatieve activiteiten bij taakgericht lezen en schrijven in het vmbo. Leerlingen bewustmaken van de koppeling tussen de taak en de tekst is een veelbelovende stap, waarmee ook de zwakst presterende vmbo’ers hun prestaties op lees- en schrijftaken kunnen verbeteren.

Laurence Auener en Marco Bril onderzochten of dyslectische *Français Langue Etrangère* (FLE)-leerders meer spelfouten maken in inflecties (werkwoordsinflectie, getalsinflectie bij zelfstandige naamwoorden en geslachtsinflectie bij bijvoeglijke naamwoorden) dan normaalontwikkkelende leerders. De correctheid van geschreven inflecties bij dyslectische en normaalontwikkkelende FLE-leerders blijkt geen grote verschillen te vertonen. Contrastanalyses laten zien dat bij beide populaties werkwoordsinflectie en getalsinflectie bij zelfstandige naamwoorden vaker correct gespeld werden dan geslachtsinflectie bij bijvoeglijke naamwoorden. Er wordt aanbevolen om rekening te houden met de eventuele taalspecifieke uitingen van dyslexie bij de verschillende moderne vreemde talen.

Lisanne de Nood en Marjolein van Hertten doen verslag van een verkennend onderzoek naar wat leerlingen in het voortgezet onderwijs zelf zouden willen bespreken als zij over verhalen praten. Daarnaast is onderzocht wat leerlingen daadwerkelijk bespreken over verhalen als zij zelf invulling mogen geven aan een gesprek daarover. In hoeverre komt ‘willen’ overeen met ‘doen’? Dat blijkt in de praktijk niet helemaal met elkaar overeen te komen. Leerlingen geven aan dat zij vooral willen praten over interpretatie en oordeel, en in mindere mate over beleving. In de praktijk blijkt dat interpretaties inderdaad veelvuldig besproken worden, maar dat praten over oordeel maar weinig aan bod komt in hun gesprekken. Als leerlingen weinig worden gestuurd voor en tijdens hun gesprek over een verhaal, krijgen de gesprekken grotendeels een interpreterend karakter.

Christopher Cusack bespreekt het proefschrift van Jasmijn Bloemert (2019) – *Getting off the fence: Exploring the role, position, and relevance of literature education in the teaching of English as a foreign language in Dutch secondary education*. ■

Helge Bonset

LEVENDE TALEN
TIJDSCHRIFT
Eenenvijftigste jaargang, nummer 4, december 2020